

Ван Хечен,
Н.В. Аляб'єва, к.ю.н.
(Національний авіаційний університет, Україна)

Розвиток міжнародних неурядових організацій та їх роль у сучасній системі міжнародних відносин

Сьогоднішньою тенденцією міжнародно-правових відносин є стрімке розширення їх структури, насамперед, за рахунок нових суб'єктів. При цьому, на перший план виходять недержавні актори, зокрема, міжнародні неурядові організації. В роботі розглянуто міжнародно-правовий підхід до регулювання їх статусу та їх місце в сучасній системі міжнародних відносин.

Актуальність теми. У сучасній системі міжнародних відносин визначилась тенденція до перерозподілу функцій між суб'єктами світової політики. Зокрема, зростає вплив недержавних (неурядових) інститутів, які ефективно функціонують як самостійні та дієві суб'єкти міжнародних відносин. Сучасні міжнародні неурядові організації (далі – МНУО) відіграють не менш важливу роль, ніж державні чи міждержавні інституції. Неурядові структури впливають на світовий політичний процес як в глобальному, так і в регіональному вимірах; репрезентують широкі суспільні інтереси, що виходять за межі окремих держав; здійснюють безпосередній тиск на уряди; контролюють виконання міжнародних угод; забезпечують аналіз та експертну оцінку політичних проблем; сприяють ефективності та оптимізації міжнародного співробітництва.

Метою роботи є аналіз розвитку міжнародних неурядових організацій, їх правового статусу та місця в сучасній системі міжнародних відносин

Станом на сьогодні, ні в чинному міжнародному праві, ні в теорії міжнародного права немає загальновизнаної дефініції НУО. У міжнародних документах та у доктрині найпоширенішим є «негативне» визначення НУО, згідно з яким НУО – це будь-яка організація, заснована приватними особами, на відміну від міжурядових організацій, які засновуються суверенними державами [6].

Запропонувати єдине коротке всеосяжне визначення цим організаціям досить складно. Швидше, можна надати повне уявлення про соціо-правову сутність даних різномірних утворень шляхом виділення низки загальних критеріїв. З практики міжнародних організацій, які співпрацюють з НУО та доктринальних джерел, виокремлюються наступні загальні ознаки: організаційна структура та членство, недержавний (автономний) та некомерційний характер, законність, визначені цілі діяльності.

Нормативне регулювання статусу та міжнародної діяльності НУО здійснюється на різних рівнях – від міжнародно-правового до саморегуляції. Станом на сьогодні, багато чинних міжнародних договорів містять положення, які прямо стосуються діяльності НУО. До внутрішнього права НУО слід віднести всі внутрішні акти, включаючи статути або інші засновницькі

документи. Внутрішнє право НУО, згідно Н. Камінської, є природною формою саморегуляції різнорідної, заснованої на добровільних діях, спільноти і є на сьогоднішній день, поряд з нормами міжнародного права, важливою формою нормативного впорядкування міжнародних відносин за участю НУО [4, с. 92]..

МНУО підтримують зв'язки з міжнародними міжурядовими організаціями, отримуючи при них консультативний статус. Найбільш чітко консультативний статус МНУО виражається у відносинах з ООН. Консультації ЕКОСОП з НУО передбачаються виключно в неполітичних сферах. Згідно зі Статутом ООН, НУО не мають жодних формалізованих прав щодо Ради безпеки та Генеральної Асамблеї [6].

Український дослідник та дипломат І.О. Білорус зазначає, що договірна правоздатність МНУО реалізується чотирма основними шляхами [1, с. 88]: 1) шляхом укладання договорів із державами; 2) шляхом укладання договорів з ММО; 3) зовнішні акти МНУО (акти МКЧХ як джерело міжнародного гуманітарного права); 4) опосередкований вплив МНУО на укладання міжнародних договорів (консультування).

Щодо процесуальної правосуб'єктності, то за загальним правилом НУО як інституції, що підпорядковуються національному правопорядку якоїсь держави, можуть розраховувати на дипломатичний захист, тобто міжнародно значущі дії держави на її захист.

Питання про імунітети МНУО, якщо допустити аналогію їх статусу зі статусом ММО, порушується практично всіма дослідниками даної проблематики. На сьогоднішній день немає єдиного договору, що надає імунітет МНУО. Водночас, Конвенція про безпеку персоналу ООН та пов'язаного з нею персоналу 1994 р. захищає осіб, спрямованих НУО, якщо їхня діяльність здійснюється на основі формальної угоди з Генеральним секретарем ООН або спеціалізованою установою або Міжнародною агенцією з атомної енергії [5].

Обов'язки НУО, як і будь-якого іншого учасника міжнародних відносин, можуть мати загальний та спеціальний характер. Загальне міжнародне право, включаючи норми *jus cogens*, безумовно, застосовується до НУО. Вони мають дотримуватися принципів Статуту ООН, включаючи принцип сумлінного співробітництва, поважати суверенітет держав і не втручатися у їхні внутрішні справи. Спеціальні обов'язки МНУО виникають у межах окремих галузей міжнародного співробітництва в яких вони здійснюють діяльність. О.Р. Вайцеховська підкреслює, що цілий ряд обов'язків накладає на НУО консультативний статус, організація повинна дотримуватись принципів, що лежать в основі консультативних відносин [2, с. 17].

Щодо міжнародної відповідальності МНУО то, вони як і інші учасники міжнародних відносин несуть відповідальність за порушення норм міжнародного права та норм укладених ними договорів.

Загалом можна констатувати, що діяльність МНУО охоплює майже всі сфери сучасного суспільства. Різні організації даного роду не тільки фіксують стан громадської думки по тим або іншим питанням, але й є безпосередніми учасниками ключових подій сучасного міжнародного життя, змушуючи зважати на свої дії держави та інших акторів міжнародних відносин. Крім

гуманітарних, екологічних та правозахисних організацій, сьогодні на міжнародній арені діє багато інших транснаціональних неурядових структур, які вирішують різноманітні завдання та надають різний вплив на хід світових процесів.

Кандидат політичних наук Л.Н. Чернявська зазначає, що МНУО мають значний вплив на формування міжнародної громадської думки та вироблення порядку денного світової політики. Саме неурядові організації доводять до відома урядів та світової громадськості потреби населення, здійснюють цивільний контроль за діяльністю державних органів та сприяють активній участі мас у суспільно-політичному житті на локальному та міжнародному рівнях. Неурядові організації проводять аналіз та експертну оцінку різних проблем і допомагають здійснювати контроль за виконанням міжнародних угод; проводять моніторинг виборів, сприяють формуванню громадянського суспільства у постконфліктних регіонах [7, с. 17].

Як правильно відмічає кандидат історичних наук, доцент Дніпропетровський національний університет Т.О. Грачевська, сьогодні розширюється зміст діяльності окремих МНУО і навіть цілих категорій таких організацій: правозахисні структури дедалі частіше акцентують увагу не лише на захисті прав соціально незахищених верств населення, а й на економічних проблемах, що породжують нерівність; гуманітарні організації звертаються до теми екологічної безпеки; екологічні МНУО крім захисту довкілля займаються питаннями сільського господарства, контролем за поширенням озброєнь тощо [3, с. 164].

Головний ресурс МНУО для досягнення своїх цілей на міжнародній арені полягає у характері взаємовідносин неурядових структур із ключовими акторами сучасних міжнародних відносин - державами та міжурядовими організаціями. Співробітництво з державами носить взаємовигідний характер, МНУО отримують правову та фінансову підтримку від політичної еліти країн, а держави використовують можливості третього сектора, насамперед інформаційні, для підвищення ефективності власних систем державного управління. Співпраця МНУО з ММО, в свою чергу, будується офіційно на базі нормативних правових документів, що визначають можливості, права та обов'язки неурядових організацій. За часту, такий зв'язок характеризується консультативним характером (наявністю консультативного статусу).

Висновки. В найближчій перспективі глобальні МНУО навряд чи будуть здатні замінити на світовій арені національні держави та серйозно похитнути міжнародний порядок, заснований на приматі суверенних держав, але увияти без них сучасний світ уже неможливо. МНУО, звичайно, не мають тих економічних ресурсів, які є у транснаціональних компаній (ТНК); на відміну від держав вони не мають власних збройних сил чи поліцейських формувань; однак вони мають унікальні можливості для мобілізації світової громадської думки та формування порядку денного у низці сфер міжнародного життя, що є важливим важелем впливу на світові політичні процеси.

Сьогодні МНУО, як все активніші учасники міжнародних відносин, використовують для досягнення своїх цілей та посилення власної ролі у глобальному управлінні не «жорстку», а «м'яку» та «розумну» силу, що, в

майбутньому все більше посилюватиме їхню роль в глобальній світовій політиці.

Список літератури

1. Білорус І.О. Правосуб'єктність міжнародних неурядових організацій в умовах глобалізації міжнародного економічного права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2005. 219 с.

2. Вайцеховська О.Р. Питання міжнародної правосуб'єктності міжнародних неурядових фінансових організацій. *Актуальні проблеми держави і права*, 2018. № 1. С. 15-21.

3. Грачевська Т. О. Міжнародні неурядові організації та їх внесок у проблему подолання бідності. *Грані*, 2014. № 5. С. 162-166.

4. Камінська Н. Тенденції розвитку міжнародної правосуб'єктності: теоретичний аналіз. *Публічне право*, 2014. № 3 (15). С. 92-99.

5. Конвенція про охорону персоналу Організації Об'єднаних Націй та зв'язаного з нею персоналу 1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_025#Text

6. Статут Організації Об'єднаних Націй. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf

7. Чернявська Л.Н. Суб'єктність міжнародних неурядових організацій у світовій політиці: дис.. канд. політ. наук: 23.00.04. К., 2007. 235 с.